

Biblioteka
Kaleidoskop

Naslov originala
Arto Paasilinna
Hurmaava joukkoitsemurha

© Za srpski jezik ODISEJA

© Arto Paasilinna and WSOY

Original title „Hurmaava joukkoitsemurha“

First published in Finnish by Werner Söderström Ltd.
in 1990, Helsinki, Finland

FILI
FINNISH LITERATURE EXCHANGE

Objavlјivanje ove knjige pomogao je FILI.

Arto Pasilina

NEZABORAVNO
KOLEKTIVNO
SAMOUBISTVO

S finskog preveo
Čedomir Cvetković

ODISEJA
Beograd, 2014.

*Smrt je u životu najvažnija stvar,
ali nešto naročito važna nije ni ona.
(narodna mudrost)*

1

Najveći neprijatelj Finaca je potištenost: sumorno raspoloženje i bezgranična apatija lebde nad tim nesrećnim narodom. A kako su Finci deprimirani već hiljadama godina, duša naroda je tmurna, nevesela. Taj pritisak toliko je snažan da mnogi Finci gledaju na smrt kao na jedini spas. Crne misli su za njih neprijatelj gori i od Sovjetskog Saveza.

Finci su, međutim, ratnički narod. Nikad se ne predaju. Ustaju protiv tirana.

Ivanjdan, praznik svetla i radosti koji se slavi sredinom leta, za Fince je nalik na veliku bitku. Tada silovito, udruženim snagama, pokušavaju da savladaju crne misli. Uoči Ivanjdana ceo narod je u pokretu: muškarci stasali za vojsku, ali i žene, deca i stari ljudi, hitaju na front. Na obalama bezbrojnih finskih jezera pale se ogromne paganske vatre kako bi se odagnala tama. Na stubovima se vijore plavo-bele ratničke zastave. Pet miliona finskih ratnika krepí se za boj kobasicama i svinjskim pečenjem. Obodrena pićem i uz zvuke harmonike, masa najzad nasrće na neprijatelja i tokom bitke, što bez prekida traje čitavu noć, slama njegovu snagu.

Desi se da u borbi prsa u prsa žene zatrudne. Desi se i da se muškarci koji se u brzim čamcima otisnu nasred jezera ili na pučinu otud ne vrate. Na hiljade ljudi zaglavi među šibljem ili zabasa u koprive. I uopšte, u toj herojskoj borbi ispoljava se velika požrtvovanost. Ali bez obzira na gubitke, radost i sreća pobeđuju, nestaju teške misli, narod je bar jedne noći u godini savladao mračnog ugnjetača i uživa u slobodi.

Svanulo je ivanjdansko jutro na obali jezera Humala, u pokrajini Heme. Još se osećao miris dima zaostao od noćne borbe: u predvečerje Ivanjdana, vatre su gorele duž svih obala. Sad se sve smirilo. Tiho je i svetlo, ljudi spavaju. Nad jezerom laste u letu hvataju komarce i bubice na površini vode. Samo još ptice u šumi neumorno pevaju.

Jedan usamljeni čovek sedeo je na stepeništu svoje vikendice sa neotvorenom flašom piva u ruci. Bio je to direktor Oni Relonen. Bližio se pedesetoj. Lice mu je bilo tužno, pogled ugašen. On nije pripadao pobednicima iz prethodne noći. Bio je ozbiljno ranjen, ali u blizini nije bilo bolnice koja bi njegovom slomljenom srcu pružila pomoć.

Relonen je vitak čovek srednje visine, uši su mu povelike, nos dugačak i na vrhu crven. Nosi košulju kratkih rukava i somotske pantalone.

Ranije je, još se vidi, bio vrlo snažan, ali više nije. Umoran je, deluje kao neko koga je život pobedio. Bore na licu i proređena kosa dirljivi su znaci borbe protiv životnih nevolja i kratkoće života.

Direktora Relonena godinama muči kiselina u želucu i već je zaradio gastritis. Zglobovi su mu još u dobrom stanju, mišići takođe, ako se ne računa izvesna mlitavost. Ali srce Onija Relonena opkoljeno je mašću i usporava, što predstavlja opterećenje za organizam. Postoji opasnost da će, namučeno stalnim naprezanjem, prestati da radi, te će se telo paralisati a njegov vlasnik umreti. Bila bi to nepravda prema čoveku koji se od rođenja, pa i pre njega, uzdao u svoje srce. Ako bi ga sad izdalo, rešilo da se odmori makar onoliko koliko traje sto otkucaja, to bi bio kraj. Relonenu ne bi više ništa značilo što mu je srce dosad otkucalo milijardama puta. Takva je smrt. Svake godine to iskusi na hiljade Finaca. I niko se ne vrati da ispriča kako to izgleda – umreti.

Relonen je proletos počeo da kreči spoljni zid svoje vikendice, ali nije završio posao. Boja se u kanti stvrdnula, kao i četka.

Oni Relonen je poslovni čovek koji se u jednom trenutku prozvao direktorom. Za sobom je imao mnogo godina preduzetničke delatnosti, brz početni uspeh, uzdizanje stepenicama male pri-

vrede, mnogo zaposlenih, novca i posla. Bio je građevinski preduzimač, a šezdesetih godina imao je čak i malu fabriku za proizvodnju tankog lima. Međutim, nepovoljne okolnosti i nezajamljivi konkurenti doveli su do propasti Relonenovu firmu *Reistas Pelti OY*. Što nije bila poslednja loša stvar koja mu se dogodila. Pojavile su se sumnje da je počinio i izvesne kriminalne radnje. Na kraju mu je ostala samo velika perionica rublja, ali se ni ona nije održala. Sve finske porodice snabdele su se veš-mašinama, a vajde nije imao ni od velikih hotela i švedskih brodova. Lanci pogona za pranje nicali su širom zemlje i otimali Oniju posao ispred nosa. A kad je u proleće i perionica propala, Oni Relonen zapao je u duboku depresiju.

Deca su mu odrasla, brak se ljuljao. Ako bi se nekad i zagrejao za neku novu ideju i izložio je ženi, ona nije imala ni snage ni volje da ga podrži. Rekla bi samo „tja“.

Takav komentar gasio je svaki polet. To nije bilo ni protivljenje, ni podržavanje, bilo je jednostavno – ništa. Život Onija Relonena, posebno poslovn, postao je beznadežan.

Od ove zime razmišlja o samoubistvu. Nije to, doduše, prvi put. I ranije je gubio volju za životom. Potištenost bi nadvladala, pretvarajući zdravu agresivnost u samodestrukciju. Bio je spreman na samoubistvo još kad je perionica propala, ali tada za to nije imao snage.

Sada je Ivanjdan. Žena mu je ostala u gradu, rekla je da ne želi da upropasti praznik provodeći ga sa potištenim čovekom. Bio je sam, bez vatre, bez društva, bez budućnosti. To ne može nikoga da razgali.

Oni Relonen je spustio flašu piva na stepenik i ušao u vikendicu. Pronašao je u fioci komode revolver i stavio ga u zadnji džep somotskih pantalona.

„Spreman sam“, pomislio je, tužan ali odlučan.

Posle dugo vremena ponovo je osetio da uzima stvar u svoje ruke. Došlo je vreme da se stavi tačka na ništavni život. Velika tačka na ceo život, takoreći uskličnik u vidu pucnja.

Direktor Oni Relonen krenuo je da luta po okolini. Praćen cvrkutanjem ptica, išao je dugačkim peščanim putem između sused-

nih vikendica, koji se nastavljao duž njiva, šuma i seoskih kuća. Iza male šume počinjala je nova livada. Relonen se setio da se na drugom kraju šume nalazi stara urušena kuća. U njoj bi mogao da se ubije. To je mirno mesto i odgovarajuće okruženje za okončanje života.

Da li bi trebalo da ostavi na stolu oprostajno pismo? Šta bi napisao? „Zbogom, draga deco, pokušajte da uspete u životu, vaš otac je doneo odluku. Nemoj, ženo, da me okrivljuješ.“

Oni Relonen se zapitao kako bi njegova žena reagovala kad bi pročitala takvo pismo. Da li bi samo rekla „tja“?

Livada je mirisala na sočno seno. Seljak je pokosio travu pret-hodnog dana, pošto seljaci rade i uoči Ivanjdana, prisiljeni su na to zbog krava. Zrikavci su zrikali, laste cvrkutale na krovu starog senika. Sa jezera su dopirali krici galebova. Sleđena srca, Relonen je prilazio oronuloj sivoj zgradi koja više ničemu nije služila osim da se u njoj izvrši samoubistvo. Stigao je do nje prebrzo, kraj života približio se brže nego što je očekivao.

Relonen nije mogao tek tako da uđe kroz poluotvorena dvo-krilna vrata, koja su ga čekala kao otvoreno ždrelo pakla. Nehotice je počeo da produžava život, odlučio je da obiđe oko senika, poput ranjene životinje koja se sprema da skonča. Provirio je kroz pukotinu u zidu i naježio se. Ali, odluka je doneta. Pošto je obišao senik, ostalo mu je samo da poleti u zagrljaj smrti. Jedan mali pokret prsta na okidaču: poslednji poslovni potez, i saldo će biti nula, krajnji saldo života i smrti. Zadrhtao je.

Ali, u seniku je bilo nekoga! Kroz pukotinu je spazio nešto sivkasto. Čuo je disanje. Da nije divlja svinja unutra? Ili čovek? Namučeno srce Onija Relonena zadrhtalo je od sreće. Kako da se ubije u seniku u kome se nalazi životinja ili, moguće, čovek? Ne, to se tako ne radi.

U seniku je zaista bio čovek, visok, u sivoj vojničkoj uniformi. Stajao je na plastu sena i za gredu pod krovom vezivao konopac. Plavi konopac je ubrzo bio pričvršćen.

Čovek se nalazio bočno od pukotine kroz koju je virio samo-ubica Relonen. Duž nogavica njegovih pantalona pružale su se

žute trake. Vojnički kaput bio mu je raskopčan, otkrivajući oficirske oznake na kragi, tri zvezdice. Pukovnik.

Direktor Oni Relonen isprva nije shvatao otkud pukovnik u starom seniku na ivanjdansko jutro. Zašto vezuje najlonski konopac za gredu ispod krova? Ubrzo je postalo jasno šta pukovnik smera: počeo je da vezuje omču na drugom kraju konopca. Konopac je bio gladak, kakvi konopci od najlona po pravilu i jesu, te je omču za vešanje teško napraviti. Pukovnik je nešto mumlao, ili je psovao. Noge su mu podrhtavale na mekanom senu, videlo se po manžetnama pantalona. Najzad je uspeo da kako-tako veže omču i proturi glavu kroz nju. Bio je gologlav. Vojnik bez šapke, to ne sluti na dobro. Gospode Bože, pa ovaj oficir hoće da se obesi! E, baš je svet mali, u istom seniku dva Finca bi da urade isto.

Direktor Oni Relonen jurnu u senik i viknu:

„Manite se toga, gospodine pukovniče!“

Pukovnik se prestravljenom trže, što zateže omču oko njegovog vrata. Tako bi se zaista i obesio da Oni Relonen nije na vreme priskočio. Obuhvatio je pukovnika i olabavio konopac, lupkajući nesrećnog čoveka po leđima. Oficirovo lice bilo je obliveno znojem i poplavelo. Konopac mu se svojski usekao u grlo. Pošto je skinuo konopac s pukovnikovog vrata, Relonen je izveo nesuđenog samoubicu iz senika i pomogao mu da sedne. Opipavajući vrat, pukovnik je s naporom grabio vazduh. Na njegovom grlu crveneo se ožiljak. Smrt mu je stvarno bila blizu.

Neko vreme su sedeli ćutke. Onda je pukovnik ustao, pružio Relonenu ruku i predstavio se:

„Kempajnen, pukovnik Hermani Kempajnen.“

„Oni Relonen, drago mi je što smo se upoznali.“

Pukovnik je rekao da njemu nije baš drago, zaista je bio rešio da se ubije. Zamolio je spasioca da nikome ne priča šta se desilo.

„Ma naravno, nikom ništa“, obećao je Relonen. „U stvari, i ja sam to isto nameravao“, dodao je i izvadio revolver. Pukovnik je dugo gledao napunjeni revolver dok nije shvatio. Eto, nije bio sam na svetu!

2

Mala slučajnost spasla je život dvojici ljudi. Kad se samoubistvo ne ostvari, to ne mora da znači svetsku žalost. Čovek ne uspeva baš u svemu što zamisli.

Oni Relonen i Hermani Kempajnen slučajno su izabrali isto mesto da odluku sprovedu u delo i u isto vreme došli u senik. Njihovi planovi su osujećeni, i oba samoubistva sprečena. Obojica su, posle razgovora, odustala od svoje namere. Zapalili su cigarete i udahnuli prvi dim u novom životu. Relonen je predložio da se prošetaju do njegove vikendice, kad već nemaju ništa drugo da rade.

Relonen je usput ispričao pukovniku svoju životnu situaciju koja ga je dovela do odluke o samoubistvu. Pukovnik je slušao sa saosećajnim izrazom lica. Onda je i on ispričao svoju priču. Ni njegova priča nije bila vesela.

Kempajnen je bio komandant brigade u istočnoj Finskoj, ali je poslednje godine bio u nekoj vrsti karantina, na raspolaganju višoj komandi kao pomoćnik pešadijskog inspektora. Nije imao posla, niti je imao brigadu. Smatralo se da nije sposoban oficir i nisu nalazili zadatak za njega. Bio je kao diplomata koji je vraćen pre roka. Dobio je čin i pukovničku platu, ali to je bilo sve.

U takvoj situaciji vojnik ipak ne biva toliko potišten da bi da se besi. Postojao je, međutim, i drugi problem. Prethodne zime Kempajnenova žena umrla je od raka. To je toliko uticalo na njega da nije mogao da se oporavi. Potpuno se promenio. Ništa nije bilo kao pre. Kuća je bila prazna, jer nisu imali dece, čak ni psa. Kempajnen je toliko teško podnosio usamljenost da nije imao snage ni da misli. Najteže su mu padale noći. Mesecima nije mogao nor-

malno da spava. Nisu pomagala ni žestoka pića. Pićem nije mogao da oživi svoju ženu. Voljenu ženu! Koliko je voli shvatio je tek posle njene smrti.

Život je izgubio smisao. Da je bar bilo nade da izbije rat, ili barem revolucija. Ali svet je poslednjih godina usmeren ka miru. To je, naravno, dobro, ali za vojnike to znači besposlicu. Sadašnja finska omladina bori se s društvom ispisujući sprejom grafite. Za komandovanje takvom revolucijom ili prevratom nisu potrebni pukovnici.

Ovaj svet više ne vapi za oficirima, ili bar ne za ambicioznim pukovnicima. Vojnički ugled je znatno opao poslednjih godina. Dok oni koji vojni rok služe kao činovnici nailaze na simpatiju, vojnici koji su izučili one stroge stare škole izvrgnuti su ruglu. Ako bi se danas nekom obesnom novajliji naredilo da puzi, to bi se smatralo maltretiranjem. Ali vojnika koji u ratu neće da puzi neprijatelj će pogoditi, a telo će mu biti bačeno u zajedničku grobnicu. To borci za ljudska prava ne razumeju.

Oficirski poziv teško mu pada, rekao je pukovnik Kempajnen. Vojnici se celoga života uvežbavaju za rat, održavaju se vojne vežbe, organizuju se borbena dejstva, takmičenja u pucanju. Vojnici se uče veštini ubijanja ljudi, to jest neprijatelja, a pošto se te veštine usavršavaju, oni se osposobljavaju da postanu što opasnije ubice.

„Kad biste mene hteli da uporedite s nekim naučnikom, bio bih doktor za ubijanje. Međutim, vojnička se znanja ne koriste u uslovima mira. Mogli bismo se takođe uporediti sa onim slikarima koji celog života studiraju da bi postali što bolji slikari i neprekidno se usavršavaju, ali nikad ne uspeju da naprave izložbu svojih slika“, rekao je pukovnik.

Pukovnik Kempajnen je ispričao kako je prethodnog dana krenuo kolima iz Helsinkija u Jiveskile, da kod kuće provede Ivanjdan, ali je bio toliko potišten da je skrenuo na sporedni put ka Hemeu. „Našao sam ovaj stari senik, seo unutra i savladan apatijom proveo noć sedeći na senu. Do senika su dopirali glasovi ljudi koji su se veselili na obali jezera.“ U zoru je otišao do jezera, na

platformi nečije vikendice odvezao je čamac i uzeo najlonski konopac. Sav utrnuo, vratio se u senik.

Na povratku sa jezera, iznenada je osetio neki čudan udarac na čelu, s desne strane, kao da mu je prsila vena u slepoočnici. Preplavilo ga je radosno osećanje oslobođanja. Kakva sreća – umreti u polju, leti, prirodno i, na neki način, dostojanstveno! Izliv krvi u mozak je primeren uzrok smrti čak i za pukovnika, naročito u uslovima mira. Pošto je svest počela da mu se muti, spustio se na kolena, nadajući se da će uskoro početi ropac. Međutim, ništa se nije desilo.

Protrljao je slepoočnicu i osetio da je vlažna i lepljiva, te je pretpostavio da je od pucanja vene krvava, ali kad je pogledao u prste zapanjio se. Na njima nije bilo krvi već samo neka beličasta, smrdljiva masa. Tada je shvatio da nije doživeo izliv krvi u mozak. Uzrok svemu je bio galeb koji se olakšao nad njegovom glavom.

Razočaran i uvređen, pukovnik je ustao, oprao lice i vratio se u senik. Neko vreme je ležao, zatim se popeo na seno i počeo pripremu za vešanje. Ni taj posao, međutim, nije uspešno obavio. Prekinuo ga je Relonen.

Dva čoveka su zaključila da se tog dana treba manuti samoubistva. Čežnja za smrću je splasnula. Samouništenje je u toj meri privatna stvar da zahteva potpuni mir. Neki stranci se iz protesta prema politici vlade ili iz religioznih razloga poliju benzinom i zapale na nekom trgu, ali Finci ne vole samoubistvo na javnom mestu. U tome su jednodušni.

U živom razgovoru, direktor i pukovnik su stigli do Relone nove vikendice. Relonen je zaboravio da je zaključa. Ponekad čovek izađe iz kuće tako uznemiren da imovinu ostavi lopovima na tanjiru.

Domaćin je ponudio gosta sendvičima i pivom i najavio da će posle obeda zagrejati saunu. Pukovnik Kempajnen je doneo vodu iz jezera a direktor Relonen drva iz šupe.

Okolo podneva sauna je bila spremna. Uživali su izvaljeni na sedištima i žestoko se šibali brezovim grančicama, kao da za to imaju poseban, rečima neiskaziv razlog. Brezovim grančicama

trebalo se osloboditi ranijeg života. Telo se čistilo, a to je uticalo i na misli.

„Nikad nisam bio u ovako dobroj sauni“, pohvalio je pukovnik domaćina.

Nastavili su razgovor na terasi. Prešli su na ti, pobratimili se i otkrivali jedan drugom stvari koje do tada nikome nisu rekli. Zaključili su da samoubistvo zbližava. Obojica su u onom drugom uočavali izuzetne karakterne crte. Osećali su se kao stari prijatelji. S vremena na vreme bi otišli do jezera da se okupaju. Osveženi kupanjem, osećali su svu lepotu života.

Posmatrano iz te perspektive – naime iz vode jezera, pri blis-tavom zalasku sunca – svet je bio sasvim zgodno mesto. Da li je baš potrebno žurno ga napustiti?

Uveče su ispred kamina popili po čašicu konjaka. Pukovnik je doneo konjak iz svojih kola kad ih je pomerio bliže Relonenovoj vikendici. Motor se bodro upalio, kao da ga njegov gazda nije napustio s namerom da se obesi.

Pukovnik je podigao čašu i rekao:

„Ipak je sreća, Oni, što si zalutao u senik baš u vreme kad sam visio na konopcu!“

„Jeste, evo, obojica smo živi. Da sam zakasnio ili da sam ušao u neki drugi senik, sad bismo obojica bili pokojnici. Ti bi visio na konopcu, a meni bi glava bila razneta.“

Pukovnik je pogledao Relonena u glavu.

„Bio bi prilično gadan leš“, rekao je zamišljeno.

Relonen je odvratio da ni motkasto pukovnikovo telo koje se klati na konopcu ne bi bila lepa slika.

Po pukovnikovom mišljenju, to što se njima dogodilo bila je retka slučajnost; matematički gledano, posredi je bila ista verovatnoća kao dobitak na lutriji. Razmišljali su kako je uopšte bilo moguće da se dva čoveka sretnu u isto vreme u istom seniku. Da su bili u pokrajini Pohjanma, verovatno ih niko ne bi sprečio u nameri da se ubiju. U toj pokrajini livade su nepregledne, i senika ima na hiljade. Tamo stotine ljudi mogu da izvrše samoubistvo, a da ih niko u tome ne omete.

Onda su razmišljali o tome šta čoveka nagoni da baš u određenom trenutku izađe iz kuće kako bi izvršio samoubistvo. I zašto traži neko skriveno mesto, kao što je onaj senik. Da li podsvesno ne želi da ostavi nered u svojoj kući – smrt uglavnom nije ni lepa ni čista. A ipak čovek ne bi da njegov leš, koliko god ružan bio, ostane napolju, prepušten kiši i kljucanju ptica.

Zamišljen, pukovnik je trljao slepoočnicu. Gledao je svog druga pravo u oči i rekao da će odložiti samoubistvo do sutra. A ko zna, možda će ga odložiti i do naredne nedelje, ili do jeseni. Šta Oni misli? Je li i dalje tako ozbiljno rešen da se ubije kao jutros?

Direktor Relonen je došao do istog zaključka. Kad je već samoubistvo slučajnošću odloženo, zašto ga i sam ne bi odložio još neko vreme. Najteža depresija je prošla, sad bi mogao da temeljno razmisli o tome.

„Palo mi je na pamet da bismo nas dvojica možda mogli da zajedno nešto učinimo po tom pitanju“, rekao je Oni Relonen oprezno.

Pukovnik Kempajnen je shvatio da je zaista našao dobrog prijatelja, iskrenog i poverljivog. Više nije bio usamljen u svojoj mucii.

„Neću da tvrdim da osećam neku novu želju za životom, to ne... Ali ipak, nešto bi se moglo razviti iz naše zajedničke ideje. Zbog toga treba da ostanemo živi.“

Direktor Oni Relonen se obradovao, čak oduševio. Brzajući, pitao je zar njih dvojica ne bi mogli da okrenu leđa svemu dotadašnjem i započnu nešto novo, vredno života?

Pukovnik je ocenio da bi o tome vredelo razmisliti. Njihov budući život bio bi kao dobijen na poklon, čist čar. Mogli bi da ga koriste kako im se sviđi. Ideja zaista nije bila loša.

Sve tako filozofirajući, zaključili su da čovek zbog brzine kojom živi ne shvata šta mu je zaista dato rođenjem. Samo oni koji su se našli na pragu smrti shvate šta početak novog života praktično znači.

„To saznanje otvara široke vidike“, rekao je pukovnik.

3

Pukovnik Hermani Kempajnen je ostao nekoliko dana kod Onija Relonena. Imali su bezbroj tema za razgovor. Pričali su jedan drugom o raznim stvarima koje su im se dogodile u životu, oslobađali se onoga što su do tada krili u sebi. To je bila prava terapija. Postali su bliski, stvorilo se prijateljstvo kakvo ranije nisu doživjeli. Često su išli u saunu i lovili ribu na jezeru. Pukovnik je veslao, a direktor stavljao mamac na udice. Obično bi ulovili dvetri štuke, koje bi potom ispržili.

Jednom su posle ručka gađali u metu Relonenovim revolverom. Pukovnik je bio vrlo dobar u tome. Popili su i poneko pivo. Relonen je pronašao neki stari budilnik, pa ga je stavio na glavu i rekao Kempajnenu da puca u njega. Ovaj je oklevao pošto je metak mogao da pogodi Relonena između očiju.

„Ma ne brini, samo ti pucaj!“

Hitac je razneo budilnik, a Relonenu nije bilo ništa. Ta igra ih je zabavila na morbidan način, iako su obojica prebledela.

Dok su jednom sedeli kraj kamina, Relonen je rekao da bi bilo dobro da okupe i druge koji planiraju samoubistvo. Koliko on zna, u Finskoj se svake godine ubije oko hiljadu pet stotina ljudi, a deset puta više planira samoubistvo. Uglavnom su to muškarci. Pored toga, stotinak ljudi ubije neko drugi.

„Što znači da svake godine dva bataljona ljudi izvrše samoubistvo, a brigada njih to planira“, izračunao je pukovnik. „Zar nas ima toliko? Skoro cela armija.“

Relonen je nastavio da razvija tu temu.

„Ako bismo okupili ljude koji planiraju da se ubiju“, rekao je, „moglo bi to i da se promeni. Razgovarali bismo o stvarima koje

nas povezuju, olakšali dušu. Verujem da bi mnogi odustali od samoubistva ako bi svoje probleme ispričali onima koji su to isto naumili, kao što smo i nas dvojica ovih dana razgovarali od jutra do večeri, i to nam je mnogo pomoglo.“

Pukovnik je sumnjao da bi takav razgovor doneo olakšanje. „Kad grupa ljudi teži samoubistvu, skoro prisilno razgovaraju o strašnim stvarima. To ne bi bio prijatan sastanak i teško da bi ikome pomogao. Možda bi ljudi postali još potišteniji.“

Relonen, međutim, nije odustajao od ideje. Po njegovom mišljenju, sastanak bi sigurno delovao terapijski. Čovek dobije životnu snagu kad vidi da i drugi imaju slične probleme i da on nije jedini nesrećnik na svetu.

„I sa nas dvojicom se to dogodilo. Da se nismo sreli, sad bismo bili pokojnici. Zar ne?“

Pukovnik je morao da prizna da je njima susret pomogao, bar za neko vreme. Priznao je, međutim, da on i dalje razmišlja o samoubistvu. Njegovi problemi nisu nestali. Stvar je samo odložena. Relonenovo prijateljstvo nije nadomestilo njegovu ženu, niti je odagnalo druge probleme.

„Ti si, Hermani, po prirodi depresivan.“

Pukovnik je odvratio da su vojnici uopšte depresivni, i da mnogi razmišljaju o samoubistvu. Pretpostavljao je da bi već iduće nedelje visio na konopcu, kad bi sad otišao svojim putem.

Relonen se nije predavao. Mogli bi ipak da pozovu na sastanak nekoliko ljudi koji nameravaju da sebi prekrate život, možda čak i da okupe čitavu grupu. Zajednički bi tražili rešenje svojih problema. Ako ih i ne nađu, ništa ne bi izgubili. U grupi bi, u svakom slučaju, mogli da smisle neki bolji način samoubistva, prirodniji i sa stilom. „Zar smrt ne bi mogla da bude lakša, humanija, možda čak svečana, kraljevska? Zar čovek mora uvek da se zadovolji tradicionalnim rešenjima? Početnički je obesiti se konopcem. Stegnuta oko vrata omča slama pršljenove i prekida dušnik, lice poplavi, jezik se isplazi; čovek se takav ne pokazuje nikom, ni najrođenijima.“

Pukovnik je protrljao vrat. Tokom nekoliko poslednjih dana trag koji je omča ostavila na njegovom grlu znatno je potamneo. Bio je kao neka ružna ogrlica.

„Verovatno si u pravu“, priznao je podigavši kragu svoje oficirske uniforme.

Relonen je naglas sanjario.

„Zamisli, Hermani! Objedinjeni u grupu mogli bismo da platimo zajedničkog fizioterapeuta i da lepo provedemo poslednje godine života. U zajednici je uvek prijatnije nego kad si sam. Mogli bismo da umnožavamo oprostajna pisma svojim, da zajednički angažujemo advokata da sastavlja i sprovodi naše testamente, što bi uštedelo novac... Verovatno bismo dobili popust i na objavljivanje čitulja u štampi, ako bi nas bilo dovoljno. Imali bismo mogućnost da se troškarimo, jer bi se u grupi sigurno našao neki bogat čovek, bogati se češće odlučuju na samoubistvo nego što bi se pomislilo. Lako bismo pridobili i žene rešene na samoubistvo. Nisu one sve ružne, naprotiv, potištene žene su na poseban način privlačne u svojoj tuzi...“

I pukovnik Kempajnen je najzad počeo da se zagreva za ideju. Uočio je mogućnosti racionalizacije koje pruža veća grupa potencijalnih samoubica. U čitavom nizu aktivnosti mogao bi se izbeći diletantizam. Pojavile su se i mnoge druge prednosti. „Ni najbolji vojnik ne može sam da dobije bitku. Ali kad se okupi grupa koja ima isti cilj, tada ima i pozitivnih rezultata. Ratna istorija je puna primera uspešne zajedničke aktivnosti.“

Relonen se oduševio.

„Ti bi kao vojnik, mislim kao stručnjak za ubijanje, mogao da na profesionalan način organizuješ masovno samoubistvo, da bude izvedeno na najbolji mogući način. A kao oficir, imaš smisla za rukovođenje. Mogao bi da preuzmeš komandu nad, recimo, hiljadu kandidata za samoubice. U redu, najpre bismo pokušali da ih urazumimo, ali ako to ne bi pomoglo, mogao bi da povedeš grupu u smrt.“

Direktor Relonen je počeo da predočava pukovniku Kempajneni kako bi to izgledalo – povesti armiju samoubica u smrt. Uzeo je primer iz Starog zaveta i uporedio Kempajneni sa Mojsi-

jem, koji je vodio svoj narod u Obećanu zemlju. Bilo bi to vratolomno putovanje! Umesto Obećane zemlje, cilj bi bila smrt, zajednički izvedeno samoubistvo, konačan kraj svega što je tome prethodilo. Relonen je video pukovnika Kempajnena kako narodu samoubica naređuje da pređu Crveno more, kao u svoje vreme Mojsije svom narodu. Za sebe je izabrao ulogu Arona.

Pukovnik je obazrivo razmotrio tu mogućnost.

„Kolektivno samoubistvo moglo bi da se izvede u formi katastrofe... Iskakanje voza iz šina, i eto sto mrtvih!“

Po Relonenovom mišljenju, takva velika nesreća bila bi sjajan primer saradnje. Time bi se pokazalo da Finci znaju ne samo da se ukokaju u nekom seniku već i da, kad stvarno zalegnu, umeju da ostvare pogibiju velikih razmera, uzvišenu i tragičnu nesreću. Jer, na kraju krajeva, smrt nije običan događaj. Ona je neopoziv kraj života, i može joj se dozvoliti da na neki svoj mračan način bude veličanstvena.

Pukovnik se setio da se pre deset godina u Latinskoj Americi dogodilo veliko kolektivno samoubistvo. I Relonen se setio tog slučaja koji je izazvao žalost i ogorčenje širom sveta. Nekakav američki guru okupio je stotinak zaslepljenih vernika koji su mu poklonili sav svoj imetak, te je tim sredstvima osnovao svojevrstu versku državu. Kad je vlast saznala za taj slučaj i umobolno ponašanje gurua i članova sekte, guru je odlučio da izvrši samoubistvo, ali ne sam. Sve svoje sledbenike naveo je na samoubistvo, izazvavši smrt stotine ljudi. Posledice su bile strašne za gledanje: istruleli leševi na tropskoj vrelini, strvinarske muve u prostorijama sekte... odvratno.

Takvom kolektivnom samoubistvu nisu težili ni direktor Relonen ni pukovnik Kempajnen. Mada je rezultat bio značajan, posmatrano po broju samoubica, kvalitet smrti bio je loš, a krajnji rezultat gnusan.

Odlučno su se složili da nikome ne bi predložili smrt. Ako se neko već reši na samoubistvo, ono bi trebalo da se izvede sa stilom.

U toku tog razgovora direktor Oni Relonen okrenuo je broj SOS telefona jedne crkve u Helsinkiju. Topao ženski glas pozvao

ga je da s punim poverenjem ispriča šta ga mori. Relonen je upitao da li je te večeri bilo mnogo poziva.

„Interesuje me, naime, da li su vam se javljali ljudi koji hoće da izvrše samoubistvo.“

Službenica crkve je rekla da nema ovlašćenja da daje informacije o poverljivim razgovorima. Smatrala je da je pitanje netaktilno i zapretila da će prekinuti telefonsku vezu.

Pukovnik Kempajnen je tad preuzeo slušalicu. Predstavio se i ukratko ispričao šta se dogodilo u seniku u oblasti Heme. Nije sakrio svoju nameru da izvrši samoubistvo, niti nameru svog prijatelja. Onda je saopštio da su došli na ideju da osnuju terapeutsku grupu u koju bi pozvali Fince sa istim namerama. Zbog toga sad nastoje da saznaju adrese i brojeva telefona kandidata za samoubistvo.

Službenica na liniji za pomoć i dalje je bila nepoverljiva. Rekla je da nije trenutak za razgovor o kolektivnom samoubistvu, pošto ima dovoljno posla s pojedinačnim slučajevima. Tokom večeri javilo se šest osoba koje su tražile pomoć. Ako su gospoda toliko zainteresovana, nek telefoniraju nekoj duševnoj bolnici, možda bi oni mogli da im pomognu. Informacije o građanima koji se javljaju sa problemom samoubistva crkva ne može da dâ, pošto je to apsolutno poverljivo.

„Od ove nije bilo neke vajde“, progundao je pukovnik i pozvao psihijatrijsku bolnicu u Nikileu. Objasnio je o čemu je reč, ali su i tamo bili suzdržani. Dežurni lekar je, doduše, priznao da u bolnici leče i pacijente koji su skloni samoubistvu, ali njihova imena ne mogu da saopšte. Pored toga, ti pacijenti već dobijaju lekove i terapiju onoliko koliko im je potrebno, a po mišljenju nekih od njih, čak i više nego što je potrebno. Bolnica u Nikileu ne čezne za amaterskom pomoći u lečenju duševnih bolesti. Doktor je takođe izrazio sumnju u to da pukovnik oružanih snaga baš želi da spreči samoubice u njihovoj nameri. Pre bi se moglo reći da vojno školovanje i vojne vežbe imaju drugačiji cilj.

Pukovnik se naljutio i odvratio dežurnom lekaru da se on ne razlikuje od svojih pacijenata, pa je zalupio slušalicu.

„A da damo oglas u novine?“ – predložio je Relonen.

4

Pukovnik Kempajnen i direktor Relonen su u novinama koje izlaze u celoj Finskoj objavili sledeći oglas:

POMIŠLJAŠ NA SAMOUBISTVO?

Ne boj se, nisi sam.

Ima nas sa istim mislima, pa čak i nekim početnim iskustvima.

Piši nam o sebi i svojim problemima, možda možemo da pomognemo.

Pošalji ime i adresu, javićemo ti se.

Ne brini, sve će ostati

apsolutno poverljivo i neće dospeti u tuđe ruke.

Avanturisti, ovo nije za vas.

Čekamo odgovore budućih prijatelja.

Glavna pošta Helsinki, Postrestant

Šifra: „Pokušajmo zajedno“

Po pukovnikovom mišljenju pominjanje avanturista nije bilo baš nužno, ali je na tome insistirao direktor Relonen. Kao mladić pokušao je da preko oglasa upozna devojkicu s kojom bi se dopisivao, ali su se na njegov oglas javile sve same avanturistkinje, iako je on naznačio da želi solidno društvo i da su mu namere časne.

Pukovnik nije bio za to da se oglas objavi u rubrici *Lične vesti*. Smatrao je da su oglasili u toj rubrici budalaštine, i da se iza njih skrivaju ljudi opsednuti romantikom ili gladni seksa. Samoubi-

stvo je, međutim, ozbiljna stvar. Zato je predložio da se oglas objavi u rubrici *Čitulje i pomeni*. Ljudi skloni samoubistvu verovatno rado čitaju čitulje, pa bi poziv tako dopro do onih kojima je i namenjen. Relonen se prihvatio zadatka da oglas lično preda redakciji lista.

Kad se Relonen odvezao kolima u Helsinki, pukovnik je ostao u njegovoj vikendici. Dogovorili su se da Relonen na povratku kupi dovoljno hrane i sve ostalo što im je potrebno. Pukovnik je, naime, nameravao da uzme godišnji odmor i pitao je Relonena da li bi mogao da prve dane odmora provede s njim. Kod kuće u Jiveskili nije imao šta da radi, bila je prazna.

„Ama, naravno“, odgovorio je direktor Relonen, „možemo ovde da provedemo celo leto.“

Za objavljivanje oglasa u novinama Relonen je morao da plati gotovinom. Pošto je pročitala tekst, službenica na šalteru je ocenila da je sigurnije da novac dobije odmah, jer ko zna šta će biti s dugovanjima eventualnih samoubica, i da li će njihovi naslednici biti spremni da ih podmire.

Relonen je uzeo čistu posteljinu iz kuće. Žena ga je pitala kako je proveo Ivanjdan. Odgovorio je da je večer uoči praznika bio potišten, ali da je u jednom starom seniku slučajno sreo čoveka iz Jiveskilea, veoma simpatičnog. Pozvao ga je da mu bude gost u vikendici.

„Onda ćete tamo sami da čistite“, rekla je žena.

„Taj čoveku se zove Kempajnen.“

„Tja, Kempajnen! Koliko ih ima s tim prezimenom, kao da mogu sve da ih poznajem!“

Relonen je pitao da li ga je neko tražio u odsustvu. Žena je odgovorila da su nekoliko dana pre Ivanjdana zvali telefonom iz suda. Sudski izvršilac je zapretio da će sud zabraniti raspolaganje vikendicom kraj jezera Humala dok ne bude završeno istraživanje poslednjeg Relonenovog bankrota.

Dolazak u Helsinki zabrinuo je i oneraspoložio direktora Relonena. Radosno je krenuo natrag u vikendicu, ali je na putu počeo da strahuje da se pukovnik možda ipak obesio. Ako je Kempajnen

to uradio, onda ni njemu ne preostaje ništa drugo do metak u čelo.

Dok se približavao vikendici, Relonen je udisao mirise leta i slušao cvrkut ptica, a kad je ušao u dvorište video je pukovnika Kempajnega kako izlazi iz šupe s naramkom drva za loženje u sauni. Sa olakšanjem mu je doviknuo:

„Zdravo, Hermani! Znači, živ si i zdrav?“

„Živ i zdrav. A dok sam te čekao, okrećio sam ti kuću, da prekratim vreme.“

Relonen je priznao da tokom proleća nije imao volje za rad, što je pukovnik razumeo.

I tako su njih dvojica proveli nedelju dana na obali jezera, čekajući rezultat oglasa u novinama. Živeli su tiho i prijatno, uživali u lepom letnjem vremenu, razgovarali o svakojakim problemima, posmatrali prirodu. Ponekad bi pili vino sedeći na obali jezera sa štapovima za pecanje u ruci i gledali u vodu. Pukovnik Hermani se čudio Relonenovom običaju da, kad bi ispraznili dve trećine flaše, dobro zatvori čep i baci flašu u jezero. Flaša bi zaplovila ka suprotnoj obali, od koje ih je delilo nekoliko kilometara. Pošiljalac ove alkoholne pošte nije mogao da zna na kom delu obale će se flaša zadržati.

„To rade skoro svi vlasnici vikendica“, objasnio je Relonen. „Običaj je da se u flaši ostavi jedna trećina alkohola i da se pošalje na put.“

Pukovnik nije razumeo to bacanje alkohola. „Pa alkohol je u Finskoj skup, zar se isplati bacati ga u jezero?“

Relonen je rekao da je reč o starom obliku održavanja kontakata. Pre mnogo godina neko je to započeo slučajno ispustivši flašu u jezero. Jednog avgustovskog jutra pre sedam godina Relonen je pored svoje platforme prvi put našao takvu flašu. U njoj je bilo vrlo kvalitetnog konjaka *šarantea*. Kako je Relonen tog jutra bio poprilično mamuran, konjak mu je savršeno legao. Kad je otvorena prodavnica alkohola, jezeru je vratio dug porinuvši u njega drugu polupraznu flašu. I tako već godinama, a u poslednje vreme i sve češće, do vikendica pristigne neka flaša s malo alko-

hola. Običaj se tiho raširio duž obala jezera. O njemu se nije javno govorilo, ostao je tajna stanovnika vikendica.

„Prošlog leta našao sam tri flaše šerija i, pre nego što se jezero zaledilo, još po flašu votke i finske rakije. Flaše su bile toliko pune da su se jedva održavale na površini. Takve pošiljke baš oraspolože. Čovek shvati da negde na suprotnoj obali žive srodne duše, neki darežljiv ljubitelj dobrog konjaka ili častan prijatelj votke, koje misle na neznane komšije na drugoj strani jezera.“

Jedne večeri dok su ležali na klupi u sauni, Kempajnen je gledao u ožiljke na telu svog prijatelja, a onda je rekao Relonenu da se već odavno pita da li su to tragovi ranjavanja za vreme rata ili je posredi nešto drugo.

Relonen je odvratio da je u vreme izbijanja rata bio nepodoban za vojsku, imao je tek godinu dana. Za njega se rat u Finskoj odvijao u miru. Imao je za sobom četiri bankrota. Otuda ožiljci.

„Posle svakog bankrota bio sam toliko očajan da sam hteo da se ubijem. Pokušaj na Ivanjdan nije mi bio prvi, i ko zna da li će mi biti poslednji.“

Relonen je ispričao kako je već triput pokušao samoubistvo. Prvi put šezdesetih godina, kad mu je propalo prvo preduzeće. Tada je rešio da se raznese bombom. Kako se bavio niskogradnjom, lako je mogao da dođe do eksploziva, ali ne i do znanja o njegovoj upotrebi. Doneo je u kancelariju eksploziv trotil i stavio ga u pantalone.

Seo je na stolicu, s dva fitilja nadohvat ruke i dve kapisle s eksplozivom. Kad je zapalio fitilje, pripalio je i svoju, kako je mislio, poslednju cigaretu. Eksplozija je delimično uspela. Jedna žica fitilja, koja se otkočila od kapisle, progorela mu je gaće i počela da ga prži po telu, a onda je urlajući izjurio napolje. Od eksplozije isurelog trotila dobio je gadne opekotine po zadnjici i kuku, ali mu život nije bio ugrožen. Druga žica fitilja, ona koja se nije otkočila, izazvala je veliku eksploziju. Razorena je cela zgrada, a njeni delovi leteli su na sve strane čitavih sedamdeset metara.

Posle sledećeg bankrota, 1974. godine, pokušao je da se ubije iz sačmare. Postavio je pušku na neki panj, imitirajući postupak

koji se primenjuje u zamkama za divljač, no kako je pri tom bio trešten pijan, sve se završilo samo povredom.

Relonen je okrenuo leđa pukovniku, da mu pokaže trag tog sudbonosnog pucnja. Mada je jedno metalno zrno prodrlo do njegove plućne maramice, Relonen nije uspeo da upadne u zamku koju je sebi postavio.

Pretposlednji put Relonen je odlučio da iseče vene. Uspeo je da preseče vene na levoj ruci, ali kad je ugledao krv, pao je u nesvest. Pritekli su mu u pomoć, te je i od tog pokušaja ostala samo uspomena u vidu ožiljka.

Zbog neuspeha tih pokušaja Relonen je, posle poslednjeg bankrota, rešio da nabavi revolver, nadajući se da će tako najzad obaviti posao. Ali, kao što pukovnik zna, ni od toga nije bilo ništa.

Pukovnik je zagledao Relonenove ožiljke. Dok on sam još nijednom nije pokušao da se ubije, Relonen je, nema šta, pokazao veliku spremnost za samoubistvo. S obzirom na višegodišnje pokušaje, njegov drugar se mogao smatrati veteranom koji zaslužuje svako poštovanje.

5

Krajem prve nedelje jula direktor Relonen otišao je u glavnu poštu u Helsinkiju da podigne odgovore na oglas koji je izašao nedelju dana ranije. Zapanjio se kad mu je uručena ogromna gomila pisama. Kako svi odgovori nisu mogli da stanu u njegovu akten-tašnu, morao je da nađe dve povelike kese koje je napunio do vrha.

Pošto je taj tovar smestio u prtljažnik kola, žurno se uputio ka Hemeu. Takav odziv na oglas ga je prepao. Da on i pukovnik Kempajnen nisu pokrenuli lavinu koja će se otrgnuti kontroli? Pisma u prtljažniku ukazivala su na ogroman samoubilački potencijal sa kojim se nije bilo igrati. Relonen se plašio da su on i pukovnik dirnuli u osinje gnezdo.

Kad je stigao u vikendicu, sa pukovnikom je na pod dnevne sobe istresao kese i akten-tašnu. Pošto su prebrojali odgovore, pokazalo se da ih ima 612, od toga 514 pisama, 96 poštanskih dopisnica i dva mala paketa.

Najpre su otvorili pakete. Jedan je poslalo nepoznato lice iz Oulua. U njemu je bio smotuljak duge kose, očigledno ženske. Pošiljku je bilo teško protumačiti ali je u svakom slučaju ostavljala mučan utisak. U drugom paketu je bio rukopis od 500 strana, s naslovom: *Načini samoubistva na ostrvu Hailuoto u ovom veku*. Autor je bio Osmo Sarnijaho, učitelj u osnovnoj školi u Pulkili, koji se u propratnom pismu žalio da su izdavači s omalovažavanjem odbili njegovo delo. Sada se obraća na anonimnu postrestant adresu u nadi da će buduća zajednica o svom trošku štampati ovo izuzetno delo i razdeliti ga po knjižarama u celoj zemlji. Ocenio

je da bi knjiga donela čistu zaradu od najmanje 100.000 maraka. A ako ne uspe da objavi svoje delo, ubiće se.

„Ovo treba da mu vratimo. Ne možemo da se bavimo izdavaštvom, čak ni pod pretnjom samoubistvom“, ocenio je pukovnik.

Pisma su, na osnovu poštanskih žigova, grupisali po oblastima. Konstatovali su da je najveći broj stigao iz Uisme, Turkuje, Porija i Heme. I pokrajine Savonija i Karelija bile su prilično dobro zastupljene, dok je iz Oulua i Laponije stiglo samo nekoliko odgovora. Relonen je to protumačio time što prestonički listovi ne dopiru toliko na sever zemlje koliko na jug. Ni iz oblasti Pohjanma nije stiglo mnogo pisama. Pohjanma je predstavljala izuzetak – tamo se, izgleda, pojedinačno samoubistvo smatralo izdajom lokalne zajednice.

Nasumice su pročitali nekoliko dopisnica i otvorili nekoliko pisama i svi su izražavali bespomoćnost i očaj. Ljudi opsednuti samoubistvom pisali su nečitko, ne mareći za gramatiku, vapili su za pomoć: „Da li je istina da je čovek u velikoj nevolji sam? Može li pomoć da stigne od nepoznatog?“ Svet im se rušio. Bili su rastrojeni, neki u toj meri da su se i pukovniku, tvrdom na suzama, oči ovlažile. Najava spasenja koju je nagoveštavao oglas za mnoge je bila slamčica za davljenika.

Dva druga su zaključila da je nemoguće odgovoriti na svako pismo. Već i otvaranje i čitanje svih pisama prevazilazilo je njihove snage. Pošto su pročitali stotinak pisama, bili su toliko iscrpljeni da su morali da prekinu. Otišli su na jezero da se okupaju.

„Ako bismo sad rešili da se udavimo, preko šest stotina ljudi moralo bi da se osloni samo na sopstvenu sreću. Možda bi se svi poubijali. Sa stanovišta morala, bili bismo odgovorni za njihovu smrt“, filozofirao je Relonen dok su sedeli na malom drvenom molu.

„Da, nije fer da nas dvojica izvršimo samoubistvo sad kad smo natovarili na vrat bataljon tih nesrećnika“, složio se pukovnik.

„Stvarno, bataljon samoubica“, dodao je Relonen.

Ujutru, direktor Relonen i pukovnik Kempajnen odvezli su se do najbliže knjižare gde su kupili kancelarijski materijal: šest fascikli, spajalice, nož za otvaranje pisama, malu električnu pisaću

mašinu, kao i 612 koverata i dva pakovanja hartije za pisanje. U pošti su kupili 612 markica za pisma. Istovremeno su učitelju Sornijahu vratili rukopis, uz propratno pismo u kome su mu rekli da se mane pomisli na samoubistvo. Predložili su mu da rukopis pošalje Finskom udruženju duševnih bolesnika ili nekoj drugoj ustanovi koja će bolje razumeti naučnu vrednost dela.

Relonen je potom otišao da se snabde hranom, a pukovnik je potražio prodavnicu alkohola *Alko*. Onda su se vratili u vikendicu.

Više nije bilo vremena za saunu niti za pecanje. Relonen se bacio na otvaranje pisama i njihovo razvrstavanje, a Kempajnen je seo za pisaću mašinu. U poseban protokol zapisivao je lične podatke i adrese pošiljalaca; svako je dobio registarski broj. Time su se bavili čitava dva dana. Kad je taj posao obavljen, na red je došlo detaljnije bavljenje pismima. Razvrstavanje je bilo tek početak.

Tokom rada prijatelji su shvatili da je obrada pisama hitne prirode. U njihovim rukama bili su životi više od šest stotina Finaca. Trebalo je odgovoriti što pre, ali je za dva čoveka to bilo praktično nemoguće.

„Treba nam sekretarica“, uzdahnua je direktor Relonen kasno uveče, kad su sva pisma bila otvorena i razvrstana.

„Naravno da nam treba, ali gde da je nađemo usred leta“, progundao je Kempajnen.

Relonen je odvratio da među potencijalnim samoubicama sigurno ima osoba vičnih sekretarskom poslu. Ili bar takvih koje bi mogle da pomognu. Počeli su da pregledaju protokol u potrazi za onima koji bi mogli da obavljaju sekretarski posao. Pretpostavili su da ih mogu naći među činovnicima. Najpre su uzeli u obzir potencijalne samoubice iz svoje pokrajine. Relonen je pregledao petnaest pisama a pukovnik dvadeset.

Među pošiljaocima je bilo nekoliko zemljoradnika iz obližnjih mesta, ali oni nisu bili pogodni za sekretarski posao. Bilo je i boljih kandidata – tri učitelja i jedna starija usedelica iz neposredne okoline – ali ono pravo bile su Kuka-Marija Ovaskajnen, penzionisana sekretarica izvozne firme *Kemira*, koja je živela u Humpili, i tridesetpetogodišnja Helena Pusari iz Tojale, zamenica direk-

tora Narodnog univerziteta u Hemenlinu, koja je predavala poslovnu korespondenciju. Obe žene su se razočarale u život i ozbiljno razmišljale o samoubistvu. Srećna okolnost je bila ta što su obe u pismima navele adresu i broj telefona.

Iako je bilo kasno, odlučili su da im zbog urgentnosti situacije telefoniraju. Najpre su okrenuli broj u Humpili, ali se tamo niko nije javljao.

„Da se nije već ubila?“ – pitao se Relonen.

U Tojali, zamenica direktora Narodnog univerziteta nije bila kod kuće, ali je glas sa telefonske sekretarice zamolio da ostave poruku. Pukovnik Kempajnen se najpre kratko predstavio, rekao zbog čega zove i izvinio se što telefonira tako kasno. Bilo je skoro pola dvanaest. Zatim je najavio da namerava da dođe sa svojim prijateljem, kako bi porazgovarao sa zamenicom direktora o jednoj važnoj stvari.

Kempajnen i Relonen su odlučili da odmah krenu prema Tojali. Kako su te večeri malo popili, bilo je rizično da voze kola. Mada, u najgorem slučaju će poginuti, pa šta onda. Krenuše, dakle, na put. Vozio je pukovnik, dok je Relonen još jednom iščitavao pismo koje im je poslala zamenica direktora Pusari, sad naglas.

„Moj život je došao do prelomne tačke. Duševno zdravlje mi je više nego ugroženo. Imala sam srećno detinjstvo, uvek sam bila vesela i s poverenjem gledala u budućnost, ali se u poslednjih nekoliko godina ovde, u Tojali, mnogo toga promenilo. Izgubila sam samopouzdanje. U ovoj maloj varoši kruže svakojake priče o meni. Razvedena sam već deset godina, što nije neobično čak ni u Tojali, ali posle tog iskustva nisam želela, ili mogla, da ponovo uspostavam kontakt s muškarcem, bar ne trajniji. Možda sam paranoične prirode, no svejedno – već godinama mi se čini da me neko prati i da beleži sve što radim. Osećam se kao zarobljenik društva. Čak i posao u prosveti, koji mi je isprva bio vrlo zanimljiv, postao mi je odvratn. Potpuno sam se odvojila od sveta, živim kao pustinja. Ne mogu ni sa kim da razgovaram, u svakog sumnjam, i to, kako mi se čini, s dobrim razlogom. Smatraju me senzualnom, što je u izvesnom smislu tačno. Po prirodi sam nepo-

sredna i ne odbijam ničije prijateljstvo. Međutim, svaki put se sve više uveravam da se niko na svetu, bar ne u Tojali, prema meni ne odnosi iskreno. I eto, jednostavno ne mogu više! Samo bih da spavam, neprekidno da spavam. Nadam se da će ova ispovest ostati u krajnjem poverenju, jer ako bi se čulo nešto o ovome, moj položaj bi se samo pogoršao. Ne vidim drugi izlaz nego da sebi prekratim život.“

Neko vreme prijatelji su ćutke vozili mračnim putem. Potom je direktor Relonen rekao da bi, kad već noću idu u posetu, bilo pristojno da se za uznemiravanje izvine nekim darom. Mogli bi da kupe buketić cveća za zamenicu direktora Pusari. Pukovnik se složio, ali je sumnjao da se u to doba može naći otvorena cvećara. Relonen je malo razmišljao, pa se setio da je leto i da u prirodi sve cveta. Zamolio je pukovnika da zaustavi kola na ivici šume, kako bi nabrao cveća. To je bila i prilika da olakša bešiku.

Direktor Relonen je nestao u tami šume. Pukovnik je ostao kraj kola i čekao ga, pušeci. Nešto kasnije, počela je da ga hvata nervoza zbog toga što se Relonen toliko zadržao. Doviknuo je Relonenu da se vrati. Pripitim glasom, Relonen je odgovorio da je našao cveće, ili barem lepo mlado lišće.

Sudeći po zvucima koji su dopirali iz šume, Relonen je išao paralelno s putem. Pukovnik je seo u kola i polako krenuo. Na udaljenosti od oko pola kilometra naišao je na Relonena. Stajao je na ivici puta i u jednoj ruci držao poveću kitu šumskih zumbula a u drugoj kavez od žice. Kad je zaustavio auto, pukovnik je video kako u kavezu sikće neka životinjica. Rakun.

Relonen je uzbuđeno ispričao da je dugo tražio cveće, a onda iznenada nabasao na klopku – kavez sa rakunom. Uplašio se kad je životinjica u kavezu počela da sikće, a posle mu je bi žao. I, evo je, tu, živa. Mogli bi da je odnesu zamenici direktora Pusari kao poklon, šta misli pukovnik?

Kempajnen je smatrao da divlja životinja nije naročito prikladan poklon nepoznatoj ženi koja namerava da se ubije. Zamolio je Relonena da vrati kavez tamo gde ga je našao.

Razočarani Relonen je nestao u šumi. Uskoro se vratio, s kavezom i objašnjenjem da nikako ne uspeva da nađe mesto gde je

bila klopka. Pukovnik je predložio Relonenu da ostavi kavez bilo gde u šumi, ali Relonen nije pristao na to. Nije bio siguran da će lovac tad naći kavez. A ako ga ne nađe, rakun će uginuti od gladi i žeđi.

Pukovnik je morao da prizna da se rakun zaista ne može ostaviti bilo gde. Relonen, opet, nije hteo da ga puste, jer, kao prvo, možda ima besnilo, a kao drugo, na slobodi predstavlja opasnost za ptičja gnezda i mladunce. Zbog toga je stavio kavez u prtljažnik i seo napred, do pukovnika. Na krilu mu je bio buket zumbula.

Pukovnik se namrgodio zbog neprilike u koju ih je uvalio pripiti Relonen. Čutke su stigli u Tojalu.

Bilo je tri ujutru kada su u četvorospratnici u centru grada pozvonili na vratima zamenice direktora Pusari. Relonen je nosio kavez s rakunom i već prilično uveo buket. Vrata su se otvorila i oni su pozvani da uđu.

Helena Pusari je bila krupna crvenokosa žena s naočarima. Crte njenog lica izražavale su odlučnost, ali je delovala utučeno. Hod joj je bio energičan, mada i na neki poseban način ženstven. Bila je u cipelama sa visokim štiklama, odevena za izlazak. Bilo je nezamislivo da je tako privlačna žena dospela dotle da pomišlja na samoubistvo.

Zamenica direktora Pusari zamolila ih je da kavez ostave u predsoblju. Gostima je skuvala kafu i spremila im nekoliko sendviča. Ponudila ih je i likerom. Razgovarali su o problemu zbog kojeg su se sastali. Gospođa Pusari je priznala da se pomalo bojala da iza novinskog oglasa ne stoje neke varalice. Ipak, pošto je bila u nevolji, rešila je da rizikuje. Sada, kad je videla da su oglas dali direktor Relonen i pukovnik Kempajnen, oseća da ih je sudbina spojila i da imaju zajedničku muku. Rakunu se nije mnogo čudila, i ona je smatrala da životinju nije trebalo ostaviti u šumi da uquine.

„Poznajem ja ljude, imam iskustva. Vi ste dobri ljudi, u to sam sigurna“, rekla je gospođa Pusari stavljajući u vazu cveće koje su gosti doneli.

Pukovnik Kempajnen je tada ispričao da je na novinski oglas na koji se i gospođa Pusari javila stiglo više od šest stotina odgo-

vora. Obrada tolikog broja pisama premašuje mogućnosti dva čoveka, tim pre što nijedan od njih dvojice nije stručan za taj posao. Relonen je bio neuspešan direktor perionice, a on je pukovnik u vojsci, mada bez zadatka. Stoga predlažu gospođi Pusari da im pomogne u sastavljanju i slanju odgovora.

Gospođa Pusari je odmah pristala. Iskapili su čašice likera, uzeli kavez s rakunom i sve troje se uputili ka automobilu. Pri povratku u vikendicu prošli su kroz selo Lampi. Bilo je rano jutro, laka izmaglica lebdela je nad zemljom. Relonen je spavao na zadnjem sedištu. Kad je auto stigao do crkve, gospođa Pusari zamolila je Kempajnena da se zaustave. Želela je da nakratko izađe.

Izašla je iz kola i uputila se prema groblju iza crkve. Lutala je stazama obavijenim maglom, zaustavljala se ispred ponekog starog spomenika, podizala pogled u nebo. Zatim se vratila u kola.

„Volim groblja“, objasnila je pukovniku. „Tako su divno umirujuća.“

Pred zoru su stigli u Relonenovu vikendicu. Relonen se probudio, a kad je izašao iz kola otvorio je prtljažnik da bi uzeo kavez s rakunom. Ali – nije bilo ni rakuna ni kaveza. Relonen se uznemirio. Da nisu zaboravili kavez u Tojali? Pukovnik je umirio druga rekavši da je sigurno ostavio rakuna na stepeništu crkve u Lampiju. Tamo će ga ujutru naći neko iz crkve i o njegovoj sudbini će verovatno odlučiti članovi crkvenog odbora. Život zveri je, dakle, u sigurnim rukama, pogotovo ako ga prvi nađe neki sveštenik, hijerarhijski blizak Bogu.

Kad je gospođa Pusari videla ogromnu gomilu pisama, uzviknula je:

„O, jadni moji momci! S ovim se zaista ne sme gubiti vreme. Hajde sutra da ustanemo ranije i da se bacimo na posao!“

Gospođu Pusari smestili su na mansardu vikendice. Kad je otišla na spavanje, dva prijatelja su se pogledala:

„I lepa žena, i odlučan čovek.“

6

Sutradan su sve troje prionuli na posao. Kako su odlučili da pročitaju svako pismo, i to naglas, čitali su naizmenično po deset pisama. Dok je jedno čitalo, drugo dvoje je beležilo utiske.

Obrada jednog pisma trajala je oko pet minuta. Pismo bi pročitali za minut ili dva, pa bi o njemu diskutovali nekoliko minuta. Radili su tako dva sata, a onda bi se pola sata odmorili. Čitanje pisama i njihova analiza nije bio lak posao, bržim tempom se nije moglo.

Iza svakog pisma bila je osoba koja je patila, i to žestoko. Sve troje su to i sami iskusili.

Uočili su da su žene bile spremnije da se povere nego muškarci – 65 procenata prispelih pisama poslale su žene. U nekim slučajevima nije bilo jasno da li je pismo napisala žena ili ga je napisao muškarac. Tako je izvesni Rajmo Tavitsajnen ostavio utisak da je žena, pošto je naveo da je po profesiji supruga. Ta osoba je, očigledno, imala i drugih problema. Ali, ko ih nema?

Znatan broj, ako ne i svi, imali su duševne probleme. Neki su bili i načisto ljudi. Mnoge je mučila paranoja. Jedna čistačica iz Laritsale je napisala da je na ivici samoubistva zato što je predsednik Kojvisto neprekidno proganja. Slučaj je bio komplikovan: Kojvisto je, navodno, tajnim kanalima slao čistačici otrovne deterdžente, i samo zahvaljujući najvećoj pažnji žrtva je uspevala da izbegne trovanje. U poslednje vreme predsednik se odlučio na radikalnije mere, te čistačica nije imala mira ni noću ni danju. Šef kabineta predsednika Kojvista i ljudi iz predsednikovog obezbeđenja tajno su dolazili u Laritsalu i na mnoge načine otežavali život nesrećne čistačice. Ona je najzad donela patriotsku odluku

da spase zemlju tako što će izvršiti samoubistvo. Žrtvujući sebe, želela je da spreči Sovjetski Savez da napadne Finsku atomskim oružjem. U sadašnjim okolnostima rat bi mogao da izbije svakog časa.

Mnogi autori pisama žalili su se na neuroze, ali bilo je i težih duševnih oboljenja, koja su se javljala kao posledica porodičnih ili ljubavnih teškoća. Među pošiljaocima pisama bilo je i nekoliko očajnika na izdržavanju kazne, kao i pacijenata duševnih bolnica. Česti uzroci duševnih poremećaja bili su poremećeni odnosi na poslu i problemi sa studijama. Kod nekih je pak prerano došla starost sa svojim depresijama. Jedan autor pisma je priznao da je pre rata počinio ubistvo, i da to nikako ne uspeva da zaboravi. Neki su, u verskom zanosu, hteli da samoubistvom što pre stignu na nebo i sretnu se sa Svevišnjim.

Bilo je i ljudi sa seksualnim poremećajima: homoseksualci, transvestiti, mazohisti, egzibicionisti, neizlečive nimfomanke.

Mnogi su imali problema sa ozbiljnim i dugotrajnim alkoholizmom, a neki su bili ovisnici od lekova i narkotika. Jedan stanovnik Helsinkija koji je živeo u centru grada i radio u firmi za uvoz digitalnih komponenata, došao je do zaključka da je samoubistvo jedino efikasno sredstvo za savladavanje života. Drugi je pisao da je toliko radoznao i toliko već zabrazdio u misticizam da nema strpljenja da čeka prirodnu smrt, već da namerava da izvrši samoubistvo kako bi video šta ga čeka posle smrti.

Svi koji su se javili imali su, ipak, nešto zajedničko: veliku usamljenost i osećanje napuštenosti. To je bilo poznato i onima koji su pisma čitali.

Za vreme pauze, pukovnik Kempajnen, direktor Relonen i zamjenica direktora Pusari odlazili su na obalu jezera da odmore živce i da se sunčaju. Relonen bi napravio sendviče, a pukovnik skuvao kafu. S površine jezera često se oglašavala ptica retka u južnoj Finskoj, vrsta gnjurca čiji je glas podsećao na poslednji vapaj samoubice.

Za vreme jedne popodnevnog pauze gospođa Pusari je na obali otkrila flašu koju je neko bacio u jezero. Rekla je da mrzi alkoholičare koji bacaju flaše sa alkoholom u jezera ili reke i zagađuju

čistu finsku prirodu. I ona je ponekad pila alkohol, ali joj nikada ne bi palo na pamet da flašu sa ostatkom alkohola baci u prirodu.

Pukovnik je podigao flašu sa obale. U flaši je bilo pet-šest gutljaja dobrog škotskog viskija, kardua, starog dvanaest godina. Popili su ga. Okrepljeni viskijem, muškarci su svojoj gošći ispričali za običaj koji je vladao na jezeru. Možda je ime jezera Humala¹ delimično uticalo na to da stanovnici duž njegove obale razviju taj običaj.

Upoznavanje sa sadržajem pisama potrajalo je dva dana. Na kraju je svako pismo pročitano i razmotreno, i o većini su načinjene beleške.

Sadržaj pisama je potresao i uznemirio čitaoce. Zamenica direktora Pusari, direktor Relonen i pukovnik Kempajnen bili su ubeđeni da su postali delimično odgovorni za život šest stotina ljudi. Ko zna, možda su neki od tih ljudi već izvršili samoubistvo? Od objavljivanja oglasa u novinama proteklo je desetak dana. Za to vreme, potišten čovek je možda već učinio nešto sa sobom.

Zamenica direktora Pusari je telefonirala Narodnom univerzitetu i zamolila da joj daju slobodne dane. Objasnila je slučaj, rekla da mora da odgovori na šest stotina pisama i pitala da li bi mogla da dobije na korišćenje aparat za fotokopiranje. Dozvolili su joj da ga koristi. Sad je trebalo sastaviti jedno pismo za sve, umnožiti ga i poslati ljudima širom Finske.

Gospođa Pusari je bila vičnija pisanju pisama od Relonena i Kempajnena. Napisala je utešno pismo na jednoj stranici i zamolila primaoca da bar za neko vreme odlože samoubistvo. U pismu je još rečeno da na hiljade Finaca razmišlja o samoubistvu i da je stiglo više od šest stotina odgovora na novinski oglas. Nema razloga žuriti sa samoubistvom, u tako važnim životnim odlukama ne sme se preuraniti.

Pukovnik Kempajnen je dodao da bi zajedničko razmatranje pitanja samoubistva bilo bolje i profesionalnije rešenje i naglasio prednosti zajedničkog delovanja pri realizaciji akcije. Direktor

---

¹ Humala na finskom znači pijanstvo. – *Prim. prev.*

Relonen je tome dodao da je zajednički rad i ekonomičniji. Napomenuo je takođe da bi se pre samoubistva moglo organizovati zajedničko putovanje koje bi svima popravilo raspoloženje i skrenuo pažnju na mogućnost popusta u raznim neizbežnim troškovima nakon kolektivnog samoubistva. Pismo su više časova doterivali pre nego što su zaključili da je spremno za umnožavanje.

„Možda bi trebalo organizovati seminar o problemima potencijalnih samoubica“, rekla je gospođa Pusari. „Ne možemo, ipak, da samo ovim pismom skinemo s dnevnog reda te jadne ljude.“

Pukovnik Kempajnen je jetko primetio da je, s obzirom na svoj poziv, gospođa Pusari navikla da povodom svakog malo komplikovanijeg pitanja organizuje neki seminar ili savetovanje. Toga je bilo i u vojsci. Značaj sastanaka koji su se održavali širom Finske bio je uglavnom u tome da oficiri dobiju priliku da se pošteno napiju, sklonjeni od pogleda svojih supruga. Direktor Relonen je rekao da i u poslovnom svetu razni nepotrebni kongresi i seminari služe tome da se dobro jede i još bolje pije. Učesnici se dani-ma vrzmaju po holovima hotela i kongresnim salama, a troškovi organizacije odbijaju se od poreza. Tako finska država podržava alkoholizam poslovnog sveta. Kao plod tih sastanaka, po kancelarijama se vuku fascikle sa umnoženim tekstovima koje niko ne čita. Novac se rasipao, vreme je traćeno, a žensko osoblje, i inače slabije plaćeno, moralo je da radi prekovremeno da firme ne bi bankrotirale.

Pukovnik je sarkastično dodao da se Relonen, kao specijalista za bankrote, u to odlično razume.

Helena Pusari se naljutila. Nije vreme za glupe muške šale, rekla je. U pitanju su životi šest stotina ljudi. Mora se pomoći tim nesrećnicima. Treba okupiti bar nekoliko njih da razgovaraju o svojim problemima, teše jedni druge. Umesto što naklapamo, bolje bi bilo da nađemo pogodan prostor u koji bismo pozvali ljude, i razradimo efikasan program pomoći.

Pukovnik ju je umirivao:

„Nemojte da se uzbuđujete, Helena, već sam razgovarao o tome sa Onijem. Našem utešnom pismu treba dodati pozivnicu

za sastanak. Da li bi Helsinki bio zgodan za okupljanje Finaca sklonih samoubistvu, ili bi, pošto je leto, sastanak trebalo organizovati negde drugde?“

Direktor Relonen je smatrao da sastanak ne bi trebalo organizovati u bilo kom malom gradu. Ako bi se, na primer, održao u Pijeksemekeju, okupljanje makar samo stotinu potencijalnih samoubica ne bi moglo da ostane tajna. Finska je obećana zemlja za prenošenje glasina, dodao je, a u ovoj stvari nema razloga da sami doprinosimo širenju priča.

Helena Pusari je predložila da se sastanak održi u *Restoranu raspevanih muškaraca* u helsinškoj opštini Tele. U podrumu tog restorana postoji izvanredna sala za sastanke, te je restoran postao poznat po skupovima. Tamo su se održavale i komemoracije, pošto je restoran blizu groblja.

„Zbog blizine groblja, *Restoran raspevanih muškaraca* je sasvim zgodno mesto“, zaključio je pukovnik Kempajnen. „Napišimo pozivnicu za sastanak. Najbolje da se održi sledeće nedelje, u subotu. Ako sutra pošaljemo pisma, zainteresovani će imati vremena da organizuju put u Helsinki.“

Relonen je primetio da je to nedovoljno vremena, ali je njegovo mišljenje odbačeno s obrazloženjem da je, ukoliko se sastanak odlaže, veća verovatnoća da će se u međuvremenu neko ubiti, odnosno da neće stići na spasilački sastanak.

Počele su grozničave pripreme – trebalo je rezervisati salu, umnožiti i što pre poslati pisma. Svaki izgubljeni dan mogao je da znači gubitak života, smatralo je troje ljudi potpuno predanih svojoj misiji.